

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

СВІТОГЛЯД – ФІЛОСОФІЯ – РЕЛІГІЯ

Збірник наукових праць

Заснований у 2011 р.

Випуск 1

За заг. редакцією д-ра філос. наук, проф. І. П. Мозгового

СУМИ
ДВНЗ “УАБС НБУ”
2011

4. Бодриар, Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры [Текст] / Ж. Бодриар. – М. : Республика ; Культурная революция, 2006. – 269 с.
5. Вандерхилл, Э. “Мистики XX века”. Энциклопедия [Текст] / Э. Вандерхилл. – М. : Миф-Локид, 1996. – 522 с.
6. Григорьян, Б. Т. Философская антропология [Текст] / Б. Т. Григорьян – М. : Мысль, 1982. – 188 с.
7. Михайлов, М. И. От индивида к личности [Текст] / М. И. Михайлов // Человек. – 2002. – №4. – С. 188–192.
8. Новый энциклопедический словарь [Текст] // Большая Российская энциклопедия М. : РИПОЛКласик, 2006. – 1456 с.
9. Сердюк, Е. А. Бренд как предмет социальных потребностей человека постиндустриального общества [Текст] / Е. А. Сердюк // Интеллект. Особистість. Цивілізація: Темат. зб. наук. праць із соціально-філософських проблем / гол. ред. О. О. Шубін. – Донецьк : Дон НУЕТ, 2009. – Вип. 7. – С. 134–143.
10. Филина, И. А. Повседневность и духовность – “горизонталь” и “вертикаль” бытия [Текст] / И. А. Филина // Актуальні проблеми духовності. – зб. наукових праць. – Вип. 6. – Кривий Ріг : КДПУ, 2005. – С. 3–21.
11. Якимович, А. К. “Свой-чужой” в системе культуры [Текст] / А. К. Якимович // Вопросы философии. – 2003. – № 4. – С. 48–60.

Анотація

Косяк, Валерій. Сакральний модус духу.

Здійснена спроба “духодиції” з констатацією високого статусу духу в різні історичні епохи та його зниження в ситуації секуляризованої свідомості “суспільства споживання” постіндустриального світу.

Ключові слова: дух, духодиція, секуляризована свідомість, постіндустриальний світ.

Получено 25.11.2011

УДК 140.8+1(0.91)

Андрій ЛЕБІДЬ

РЕНЕСАНСНА НАУКА ТА ПРОБЛЕМА ІСТИНИ: ЗМІНА АНТРОПОЛОГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ

У статті розглядаються основоположні ідеї, що трансформували світогляд людини епохи Ренесансу від догматизму до емпіризму та науковості, раціоналізму.

Ключові слова: світоглядна революція, гуманізм, наука, істина.

Постановка проблеми. Мабуть нелегким видасться знайти такий історичний період, до якого було б настільки суперечливе ставлення дослідників як епоха Ренесансу. Як відомо, свою назву філософія Відродження як епоха в цілому отримала від прагнення відродити ідеали класичної Греції. Яким би не був значним вплив античної філософської спадщини на формування ідей XIV–XVI ст., не слід зводити його до простого копіювання чи то “відродження”. Це була оригінальна

переробка традицій аристотелізму, платонізму, епікуреїзму тощо. Головним же напрямком модифікації було переосмислення на новому ідейному ґрунті філософських поглядів Платона, на противагу заангажованого у середньовічній інтелектуальній традиції Аристотеля.

Нова епоха принесла новий світогляд. Ідейний зміст культури Відродження, що відобразився в наукових, літературних, художніх, філософських творах, склав гуманістичне світобачення. Важливу роль у формуванні ренесансного гуманізму відіграла антична традиція, схилення перед досягненнями стародавніх греків і римлян. Гуманісти не просто багато зробили для збереження, вивчення стародавніх рукописів, пам'яток мистецтва, вони вважали себе прямими нащадками античної культури з її специфічним ставленням до життя.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми історії європейського Ренесансу займають чільне місце в світовій медієвістиці і проблеми філософської спадщини, зокрема. Тому не дивно, що на сьогодні маємо досить значний теоретичний доробок досліджень (як загального, так і спеціального спрямування), де розв'язуються актуальні питання ренесансної філософії. Серед досліджень загального характеру, на наш погляд, слід відзначити фундаментальне дослідження О. Лосєва "Естетика Відродження", в якому автор розлого подає характеристику естетичних поглядів епохи у їх зв'язку із основними філософськими концепціями.

З-поміж іншого можна назвати дослідження О. Горфункеля "Філософія епохи Відродження" та "Гуманізм і натурфілософія італійського Відродження", що є результатом тривалої його роботи по систематизації філософської, естетичної, етичної та соціологічної спадщини ренесансної Європи, аналіз якої і міститься у зазначених творах.

До загальних творів належить дослідження Е. Гарена, його концепція еволюції філософської думки Італії епохи Ренесансу знайшла відображення у фундаментальному творі "Історія італійської філософії". Двотомник Б. Віппера "Італійський Ренесанс" – класичний твір для вивчення історії та культури епохи та інші. Серед новітніх вітчизняних досліджень можна назвати фундаментальний курс А. Пашука "Нариси з історії філософії Середніх віків" та книгу О. Александрової "Філософія Середніх віків та доби Відродження".

Окремо слід назвати узагальнююче дослідження "The Cambridge History of Renaissance Philosophy", видане 2007 року в Кембриджському університеті за редакцією К. Скіннера, Е. Кеслера та Дж. Крайє.

Спеціальні дослідження здебільшого присвячені або суто філософсько-природничим проблемам епохи або творчості її основних представників: Йейтс Ф., Горфункель О., Кузнецов Б., Богуславський В., Лазарев В., Сергєєв К., Алпатов М., Веселовський О. та ін.

Метою статті є розгляд основоположних ідей, що трансформували світогляд людини епохи Ренесансу від догматизму до емпіризму та науковості, раціоналізму.

Виклад основного матеріалу. Біля витоків гуманізму стоїть одіозна постать Данте, ідеї якого були продовжені та розвинуті Ф. Петраркою, Е. Роттердамським, Т. Мором, М. Монтенем тощо. Данте Аліг'єрі називають останнім поетом Середньовіччя і першим поетом Нової доби, поетом, який формував дух нової епохи, коли людина покидає інтелектуальний світ і оглядає тепер наявний, поцейбічний; скінчене небо повертає її до скінченої наявності. Тепер у поцейбічності людина свідомо шукає і знаходить божественну присутність. І більше того, вона, замислюючись над способом свого існування в цьому світі, приходить до висновку, що саме її Бог робить провідником власних ідей, тобто людина-творець виводить божественне із себе. Як писав відомий гуманіст того часу М. Фічіно, людина могла б створити світила, якби мала знаряддя та небесний матеріал. Людина перестає боятися кінця світу та Страшного Суду і дедалі більше сприймає Бога як умову життя, як закон. Себе ж вона розуміє як менш досконалу сутність у порівнянні із Творцем.

Слід зауважити, що виникнення гуманістичного світогляду відбувалося паралельно з розвитком пізньої схоластики. Ренесансний гуманізм відкрив епоху боротьби філософії із схоластиком за право не бути служницею останньої, за новий стиль самого філософування, що відроджував діалог, суперечку у прагненні істини. Саме гуманізму з його могутнім антропоцентричним акцентом ми зобов'язані принципово новою картиною світу, у якій людина є центром світоустрою.

Прагнення логічно упорядкувати ті явища, що раніше людина відносила до сфери сакрального і буденності, з'ясувати їх початок та пов'язати із загальною причиною – Богом, який усвідомлювався лише як субстанція, позбавлена антропоморфних властивостей, врешті респіт призводить до того, що людина спостерігає інший – не описуваний у Писанні – світ, перед нею постає інший вимір її існування – природа, що еволюціонує за незмінними законами. У період Ренесансу людина жила у подвійному світі: вона почала пізнавати природу і водночас шанувала Бога.

Ренесансна людина знову концентрувалась і стала покладатись як на власні руки, так і на власний розум. Це була доба, коли дух відкрив довіру до самого себе і свого існування, почав цікавитися своїм сучасним. Тепер людина відчула в собі здатність самостійно шукати і відповідати, що є моральність, право, любов тощо. Вона зрозуміла, що дійсне місце, на якому вона повинна зупинитися у цьому пошуку, є вона

сама, її внутрішнє життя і зовнішня природа. Тому, повертаючись до Данте, можна зрозуміти, що його світогляд, ідеали, наукові переконання були поєднані в етичній, естетичній і емоційній творчості. Наявною поцейбічністю для його духу були реальні стосунки, реальне місто Флоренція – осередок значних культурних цінностей і політичних подій того часу. З нею він пов'язує творче натхнення і від нерозуміння з боку якої він більш за все потерпає. Визначаючи Данте як філософа і поета, ми знаходимо в його творчості всю палітру світоглядних змін, характерних для раннього Відродження. Данте розмірковує про світоустрій, про моральні цінності, про Бога і душу, про матерію і божественні ідеї, про високе призначення людини.

Філософське підґрунтя дантівського світовідчуття постає досить ясно. Його обізнаність у античній літературі очевидна, і він про неї свідчить сам: глибока повага до Піфагора, знайомство з працями стоїків, теоретичні паралелі з Аристотелем, проте його поетичному світовідчуттю найближчими є вчення Платона і неоплатоніків як язичницьких, так і християнських (Діонісій Ареопагіт з ідеями ієрархічної будови світів, проблемою духовного світла тощо). Він черпає ідеї і факти, безумовно, з біблейської, східної літератури, з прованської поезії, з маніхейських джерел, з творів отців християнської церкви, а також творів неортодоксального християнства (Аверроес, Сігер Брабантський, яким відводить досить почесне місце в “Божественній комедії”).

У піснях “Божественної комедії” Данте розгортає ціле полотно середньовічної філософії. Саме тут поета оточують душі мудрих. Вони згруповані у два кола. Внутрішнє коло (домініканське) більш схоластичне, раціоналістичне, пов'язане з аристотелівською традицією. Це сяюче коло очолює Фома Аквінський. Данте називає й інші імена, серед яких – Альберт Великий, Граціан, Петро Ломбардський, Соломон, Діонісій Ареопагіт, Боецій. Завершує перелік гідних імен Сігер Брабантський – голова школи паризького аверроїзму, з яким Фома вів запеклу теоретичну боротьбу. Зовнішнє сяюче коло – францисканське, більше пов'язане з містикією, з традицією блаженного Августина. Очолює його Бонавентура, який у свою чергу, репрезентує одинадцять вогнів у своєму вінці: Августин, учні й послідовники Франциска Асизського, Іоанн Златоуст, Ансельм Кентерберійський, Рабан Мавр і наприкінці – Іоахим Флорський [2, с. 457–458].

Цікавим є факт такого поєднання: Фоми і Сігера – у першому колі як однодумців; Бонавентури та Іоахіма Флорського – у другому, а також духовна єдність двох кіл між собою, на якій наголошує поет. Адже відомо, що Фома Аквінський і Сігер Брабантський, Бонавентура та Іоахим Флорський були ідейними опонентами. З іншого боку, суттєві

теоретичні розходження мали місце і між послідовниками св. Домініка і св. Франциска. Проте, у “Божественній комедії” вони постають, незалежно від особистісних прихильностей автора, однаково гідними і відданими справі Христа і однаково цінними для людства мислителями. А два кола – як два крила у птаха: раціональне і містичне, як шляхи віруючого розуму і любові, що однаково ведуть до єдиної мети християнина – до Бога.

Але на що ж могла спиратися ренесансна людина у своїй творчості? Аналіз філософських текстів того часу засвідчує звернення, з одного боку – до математичних та емпіричних знань, а з іншого, як це не дивно – до сакральних знань та одкровення. Про це, зокрема, засвідчує постать “природного чаклуна”, який одночасно досліджує природу і при цьому створює чудеса. Так магія, на думку Дж. Бруно, є божественною, оскільки долучена до надчуттєвих принципів, початків і в той же час природна, оскільки розкриває таємниці природи [1, с. 218].

Падіння авторитету католицької церкви і посилення престижу науки, становлення принципово нового, експериментального дослідження – все це було пов’язано зі змінами уявлень про саму людину і її місце у світі, формування стійкого переконання у необхідності людини нового типу – активної, вільної від будь-яких зовнішніх авторитетів, відповідальної та ініціативної. Тому не дивно, що хронологічно першим, надзвичайно плідним періодом чи напярмом філософії епохи Відродження став так званий гуманістичний період. Отже, саме людина – “славний майстер”, що створює себе за своєю волею та бажанням. А якою є тоді функція Бога, якщо у останнього забрано творчий потенціал та напередвизначення? Людина сама тепер є не тільки вінцем, а й творцем.

Основною ознакою культури Відродження, на противагу церковно-феодальній культурі, є її світський характер. Люди Відродження піддавали критиці систему феодального світогляду, їм були чужі його ідеали і догми (ідея гріховності людини, її тіла, пристрастей і прагнень). Людина, а не Бог стоїть у центрі світогляду гуманістів. Ідеал гуманістичної культури – всебічно розвинена людська особистість, здатна насолоджуватися природою, любов’ю, мистецтвом, досягненнями людської думки, спілкуванням з друзями. Один з італійських гуманістів того часу Піко делла Мірандолла услід за античним автором вигукував: “Велике диво є людина!” [5]. На його думку Бог створив людину, щоб вона пізнавала закони Всесвіту, любила його красу, дивувалася його величчю. Людина може рости, удосконалюватися вільно. У ній знаходяться начала найрізноманітнішого життя.

Ще однією особливістю був індивідуалізм. Не походження людини, а її розум і талант, заповзятливість повинні забезпечити їй успіх, багатство, могутність. Індивідуалізм, який лежав в основі нового світогляду, був у прямій протилежності до феодального корпоративного світогляду, згідно з яким людина утверджувала своє існування тим, що була членом якої-небудь корпорації – общини. Ідеалізованим вираженням раннього індивідуалізму було утвердження гуманістами цінності окремої людської особи і всього того, що з нею пов'язано. Це мало безперечно прогресивне значення. Однак гуманісти схилилися насамперед перед “сильними” особистостями, їх ідеал мав на увазі лише вибраних і не поширювався на маси. Цей світогляд приховував у собі схильність до утвердження особистого успіху, самоутвердження.

Новий світогляд об'єктивно містив заперечення релігії: в центр світобудови ставилася людина, а не Бог, знання, а не віра. Однак не можна спрощувати взаємовідносини гуманістів і церкви. Вони не були атеїстами, їх критика не торкалася основ релігії, відкидалися лише крайнощі (наприклад, вимога аскетизму). Серед гуманістів було багато духовних осіб (М. Кузанський був єпископом, священником став Ф. Петрарка), часто церковні сановники, в тому числі Римські Папи, ставали меценатами.

Гуманізм різко протиставив середньовічному теоцентризму антропоцентризм, який виражався у підвищеному інтересі до людини, визнавши її цінність як особистості з її правом на щастя, свободу, розвиток і реалізацію власних здібностей. До цього часу, у середньовічній традиції, антропоцентризм скоріше за все був псевдо антропоцентризмом, сформульованим у межах теоцентризму.

Дійсно, Бог створює світ в принципі для людини, але якої? Недосконалої, гріховної, приреченої на тяжку працю та аскетизм. У межах християнської доктрини провідною була ідея уподоблення людини Богові, людини слабкої та скінченої у своєму існуванні. У цій ситуації єдиним способом свого самоствердження була орієнтація на безкінечне та надприродне божественне, знову таки через аскетизм.

Нові запити людини не просто наближали її до природи, вони наближали її до Бога. Дуже красномовним є гасло того часу, виголошене, зокрема, Т. Кампанелою у своїй праці “Про перевагу людини над тваринами та про божественність її душі”: “Людина – це смертний Бог” [8, с. 423]. Ототожнення людини і Бога відбувається у площині креативного начала: Бог – творець і людина – творець. Критерієм творчості останньої є культура. Принцип “regnum Dei” (“царство Боже”) змінюється на принцип “regnum Homini” (“царство Людини”).

Принципово по-новому уявляється і природа людської діяльності. З часів Платона, стоїків та Отців церкви це поняття складало аспект категорії свободи людини і відносило її до провидіння. Так, блаженний Августин заявляв, що з причини божого напередвизначення саме Бог, а не людина винен у існуванні зла, оскільки остання не має свободи дії; усе відбувається із необхідністю, відповідно до божественного провидіння.

Гуманісти заперечували, долали споглядальне розуміння пізнання людини античності та середньовіччя. Вона має бути діяльною. Ще свого часу Петрарка заявляв, що фортуна сильніша за походження, але сама людина має бути сильніша за фортуну. Цим висловом відомий гуманіст заклав підвалини принципу природної, а не соціальної рівності людей.

У творах Петрарки знаходить відображення ґрунтовне розроблення гуманістичного стрижня духу епохи Відродження. Петрарка – християнський неоплатонік, який усвідомлює, по-перше, що першопочатком світу речей і людських істот є Божественна ідея. По-друге, існують різні міри втілення краси, і людська краса постає лише нижчим щаблем у порівнянні з красою Божественною.

Такими думками він у діалозі “Моя таємниця, або Книга розмов про зневагу до світу” ділиться зі своїм співбесідником і духовним напутьником, роль якого тут виконує блаженний Августин. Петрарка навіть засуджує себе, що так і не зміг “здолати” цей “нижчий щабель”, і тому звичайна любов поки багато значить у його житті. Проте, не так усе просто. Петрарка надає останній філософського змісту. Ця “нижча щаблина”, у розумінні Петрарки, не є небажаною для людини, а навпаки, конче необхідною, бо за глибиною своїх духовних якостей і моральною досконалістю Лаура викликає (формує) у Петрарки любов до Творця. Перетворюючись на предмет творчого натхнення, Лаура ніби полишає межі звичайного буття і людської любові й стає дзеркалом, відображенням космічної душі, провідником любові вищої [4, с. 412–415].

Немає підстав для сумніву, що Петрарка стоїть у витоків європейського індивідуалізму, але, наслідуючи суттєві традиції християнського Середньовіччя, він не може не усвідомлювати в ньому (індивідуалізмові) пастки для свідомості при абсолютизації його як принципу світорозуміння.

Зважаючи на це, мислитель закликає людину в зверненні до внутрішнього світу не замикатися на “самості”, а шукати в глибинах духу Бога і пізнавати Його. Таким чином, індивідуалізм і самозаглиблення, на думку Петрарки, мають давати творчий поштовх людському життю, у чому і полягає гуманізм світогляду поета. Варто зазначити, що мало кому з його ідейних послідовників вдалося дотримуватись у цьому

питанні міри і не впасти в однобічність нігілізму. Гуманістичні ідеї, що були сформульовані й запропоновані як світоглядне підґрунтя Данте Аліг'єрі та Франческо Петраркою, були почуті, підтримані історичним часом. Нове осмислення їм надали наступні дослідники, які мали теоретично відтворити історичну самосвідомість.

Гуманістична спрямованість доби Відродження передбачувала переоцінку цінностей. Розуміння самоцінності людини веде гуманістів до нових трактувань “блага”, “жадібності”, до оспівування “насолоди” і “особистого інтересу” тощо. Лоренцо Валла, розуміючи “благо” як задоволення душі і тіла, пов’язує його з “насолодою”, перетворюючи останню в самоціль: “На основании этого становится тогда ясно, что удовольствие в действительности ничем не отличается от любви, это легко поймет, рассуждая, всякий, кто обратился к суду своей души; и одновременно является истинным тот почти последний тезис о том, что любовь (charitas), наслаждение, добродетель, истинное благо суть одно и то же” [3, с. 397].

Варто згадати Августина, для якого вища насолода полягала в пізнанні абсолютної істини в граді Божому. Лоренцо Валла ніби заперечує йому, наголошуючи, що висока моральність – то є пуста (порожнє), безглузде і доволі небезпечне поняття, і нічого немає приємнішого і чудовішого від насолоди. Навіть Рай – то є чаша витончених насолод [3, с. 395]. Варто відзначити, що для нього насолода передбачає емоційно-інтелектуальний збіг, а добродетель – внутрішній контроль, який поєднує в собі чотири якості: розважливність, поміркованість, справедливність, скромність.

У творчості Лоренцо Валли ми відкриваємо дивні перетворення античних і християнських духовних цінностей, У творі “Про істинне і хибне благо” відтворена дискусія епікурейця, стоїка і християнина. Проте, жодна з цих філософських фігур не збігається з класичним світоглядом представників історичних філософсько-релігійних течій. Думка автора відтворюється читачем під час його роботи над діалогом.

Серед нових моральнісних цінностей, епатуючих католицьку свідомість, особливе місце належить жадібності, пожадливості. Саме їй присвячує Поджо Браччоліні свій твір “Про жадібність”. За християнськими нормами, жадібність – це тяжкий гріх. Але, пише автор, якщо тлумачити це поняття об’єктивно і об’ємно, тобто не зводити тільки до негативних людських якостей, а надати йому соціального звучання, то вийде що суспільне процвітання з необхідним розквітом культури, науки, мистецтва неможливе в злиднях. Для цього має бути певний рівень багатства. Хто ж несе і вкладає в суспільство це багатство? Багаті, пожадливі люди.

Отже, пожадливість (у цьому контексті) з гріха перетворюється на суспільну добродетель. Тому не виганяти, а запрошувати в державу треба “жадібних”, бо вони – опора і підтримка народів: “...жадность не противоречит природе, как утверждалось чуть раньше, но она заложена в нас природой с самого рождения совершенно так же, как и другие влечения. То, что заложено в нас от природы, никоим образом нельзя порицать. Ты должен согласиться, что это стремление к деньгам всем дано от природы, так как все люди любого возраста, положения, чина и достоинства одержимы – страстью к золоту, то есть жадностью, и радуются золоту, словно вещи родной и близкой. Посмотри на детей: они радуются, получив в подарок монету, взгляни на молодых людей, на зрелых, старых, богатых и бедных, королей и правителей – все равным образом рады деньгам и идут за богатством, и это происходит лишь по той причине, что природа их образовала и выучила так, чтобы они умели приобретать себе при помощи денег предметы, необходимые для поддержания и сохранения жизни. Так как все, принуждаемые и поощряемые природой, следуют такой страсти, то жадность не заслуживает осуждения... Очевидно, что жадность в человеке не только естественна, но полезна и необходима. Жадность учит людей защищать себя тем, что она считает самым надежным средством для того, чтобы поддержать слабую человеческую природу и избежать несчастья” [6].

Свідомим викликом розповсюдженому на той час твору папи Інокентія III “Про зневагу до світу”, стала робота Джаноццо Манетті “Про гідність і вищість Людини”. То був гімн людині, її красі тілесній і духовній, якій автор протиставляє оспівуванню смерті й скорботі про нікчемність людського життя, що містились у середньовічному трактаті.

Джаноццо Манетті намагається довести, що людина не протистоїть Богові, а є Його вищим творінням: тіло людини – найкраще з усіх творінь; людина з’явилась у світ для радощів, яких більше, ніж горя; етика насолоди виправдана, бо виступає підтвердженням існування людини і світу; людина прекрасна своїми діями, і завдячуючи їх цінності, людина може очікувати потойбічного блаженства. Висновок твору – людина не тільки “співавтор” Бога, як вважав Петрарка, а й суперник останнього. А це вже вияв антропоцентризму з усіма негативними світоглядними наслідками, що згодом полонили європейську свідомість.

Ще один фактор, який визначив становлення нового світогляду, нової картини світу – це боротьба за нову космологію. Саме у геоцентричній космології Птолемея-Арістотеля був виражений геоцентризм середньовічного світогляду. Подією, що знаменувала кризу такого світогляду був друк книги Н. Коперника “Про обертання небесних сфер”. Астрономія Коперника знаменувала собою світоглядну революцію,

появу цілком нової картини світу, а також заявку з боку науки на свою автономію і право досліджувати світ незалежно від теологічних догм.

Чому відбулася подібна зміна, які чинники спровокували появу нової теорії? До XVI ст. у астрономії була відсутня єдина систематична теорія. З одного боку існувала концепція світу як системи гомоцентричних сфер Аристотеля, яка не описувала спостережних рухів небесних світил і не пояснювала їх нерегулярність. Попри це концепція Аристотеля була загально визнаною фізикою, метафізикою та теологією.

З іншого боку була система світу Птолемея, що описувала і пояснювала усі спостережні нерегулярності, але і суперечила системі гомоцентричних сфер. Це протиріччя між двома теоріями, про яке говорив ще сам Птолемей, перешкоджало, нарівні з пануванням метафізичного та релігійного знання над науковим, розвиткові власне науки.

Давньогрецький філософ-неоплатонік Прокл запропонував компромісне рішення: розглядати теорію гомоцентричних сфер як єдино істинну, а епіциклічну астрономію Птолемея (на думку останнього, у центрі світу знаходиться Земля, навколо якої по кругових орбітах (епіциклах) рухаються інші планети) – як зручну математичну фікцію.

Фома Аквінський християнізував та догматизував аристотелівську картину світу, закріпивши за астрономією Птолемея тим самим статус фіктивної моделі. З цього часу бере свій початок і дисциплінарне розчленування астрономії: теорія гомоцентричних сфер Аристотеля викладалася у межах філософії, а астрономія Птолемея – у межах математики та астрономії.

Таким чином, у межах птолемео-аристотелівської картини світ уявлявся розділеним на два яруси: перший – вічний і незмінний, де світила рухаються по досконалих кругових орбітах саме через свою неземну досконалість і рухомі нерухомим першодвигуном (Богом). Другий – нижчий, елементарний, що складається з чотирьох елементів: вогню, повітря, води та землі. Поєднання цих 4 елементів у різних пропорціях приводить до появи предметів чуттєвого світу. Для цього світу (земного) характерні процеси народження, змін та загибелі.

У такій схемі вище духовне начало протистоїть нижчому, матеріальному. Нерухома Земля вважається центром створеного світу і тим самим гарантує центральне становище людини як божественного створіння. Згодом, “опозиція Земля – Небо” набула не стільки фізичного, скільки моральнішого значення. Подібну тотожність фізичної та ціннісної ієрархії бачимо у Данте. Між його пеклом та раєм можна провести аналогію із градом Божим та градом земним Августина.

Дантове фізичне сходження з глибин пекла (як матеріального та морального споду світоустрою) по небесним сферам до вершин раю

для споглядання божественної триєдності – це водночас і моральне піднесення. Таким чином, шкала морально-релігійних цінностей збігається з фізичною структурою світоустрою. Саме тому і пояснюється зацікавленість астрономією вченими епохи Ренесансу, хоча астрономія не була експериментальною наукою.

Твір Коперника революціонував не тільки схоластичний світогляд і птолемео-аристотелівську традицію, він революціонував безпосередній життєвий досвід. Коперник дав можливість дистанціюватися від досвіду, у центрі якого знаходилася людина, і поглянути на світ зовсім з іншої позиції. Коперніканська революція, що проявилася у дистанціюванні та оберненні перспективи, підривала віру у людський розум, раніше люди уявляли світ, виходячи з суб'єктивної перспективи, у центрі якої знаходилися вони самі. Завдяки Копернику відбулося переосмислення людини самої себе з позиції науковості.

Висновки. Переосмислення людиною свого місця та ролі у Всесвіті мало подвійний результат: по-перше, воно призвело до зниження космічного рангу людини при набутті останньою нової позитивної самосвідомості; по-друге, нова картина світу зруйнувала уявлення про досконалість небесних сфер і про їх якісну перевагу над населеною людьми частиною всесвіту. Філософія та наука епохи Відродження, скоригувавши світоглядні трансформації у бік емпіризму та раціоналізму від еклектизму та догматизму, стали досить важливими у становленні філософської антропології, заклали підвалини для більш радикальної критики схоластики і формування нової картини світу і людини. Запропонована нею схема устрою світу була ще здебільшого наївною, а подекуди і фантастичною, однак більшість з її новаторських ідей були активно асимільовані усією подальшою філософією та природознавством.

Література

1. Бруно, Дж. Изгнание торжествующего зверя, о причине, начале и едином [Текст] / Дж. Бруно. – Мн. : Харвест, 1999. – 480 с.
2. Данте Алигьери. Божественная комедия / Алигьери Данте. – М. : Эксмо, 2005. – 848 с.
3. Лоренцо Валла. Об истинном и ложном благе. О свободе воли [Текст] / Валла Лоренцо. – М. : Наука, 1989. – 475 с.
4. Петрарка, Ф. Лирика. Автобиографическая проза [Текст] / Ф. Петрарка. – М. : Правда, 1989. – 480 с.
5. Пико делла Мирандола. Речь о достоинстве человека [Электронный ресурс] – Режим доступа : // http://psylib.org.ua/books/_pikodel.htm#top
6. Поджо Браччолини. Застольный спор о жадности [Электронный ресурс] – Режим доступа : // http://www.krotov.info/lib_sec/02_b/bra/braccoli.html
7. Поджо Браччолини. Фацеции [Текст] / Браччолини Поджо. – М. : Худож. лит., 1984. – 167 с.

Summary

Lebid', Andriy. Renaissance science and problem of truth: changing anthropological guide.

Fundamental ideas, transforming the worldview of man of epoch of Renaissance from dogmatism to empiricism and scientific character, to rationalism, are probed in the article.

Keywords: *philosophical revolution, humanism, science, truth.*

Отримано 25.11.2011

УДК 221.5

Іван МОЗГОВИЙ

**“ПАЛЕОАСТРОНАВТИ” НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ:
“ЕЗОТЕРИКА” В ПЕРЕДАННЯХ?**

В статті шляхом аналізу релігійних і міфічних текстів народів стародавнього Близького Сходу автор намагається простежити “езотеричне” знання, яке часом можна витлумачити як відгуки про міжпланетні контакти в глибоку давнину.

Ключові слова: *непізнані літаючі об’єкти, космос, боги, астронавти, інопланетяни.*

Постановка проблеми. З найдавніших часів подумки пов’язували себе люди з небом, розглядаючи його як місце, де, за міфами більшості народів, мешкають боги. Саме звідти, від надприродних істот, виводилися витoki життя, саме туди мали повернутися досконалі особистості, щоб довічно перебувати в блаженнім краю. Там усе чудово й загадково, там настановлений прекрасний рай-вирій, саме туди підносяться Геракл, Мойсей, Ілія, Мітра, Осіріс, Атгіс, Таммуз, Адоніс, Христос, Марія та ін.

Вже греки розрізняли первісний, невпорядкований світ (Хаос), і світ, упорядкований богами (Космос). Сприймаючи останній як *макрокосм*, а себе як *мікрокосм*, похідний від першого, людина прагнула поєднати “мале” з “великим”. Тому наші предки завжди намагалися відійти від суєтних проблем і полинути в загадкову височінь, до своєї первісної чудової “Батьківщини”.

Не випадково, у різних народів здавна склалися міфи й легенди про космічні катастрофи й аномалії, про причини появи комет і метеоритів, затемнення Місяця й Сонця, про польоти в небо людей, які прагнули уподібнитися богам. Тривалий час ці оповіді передавалися усно, з покоління в покоління. Тому, слухаючи казки, розглядаючи доісторичні наскельні малюнки птахів і “крилатих” людей, давні фрески, де зображені таємничі істоти, ми знайомимося з одвічними бажаннями людей літати. Згодом ці оповіді були зафіксовані на письмі, винайденому 7–6 тисяч років тому. Завдяки письму перед дослідниками